

ВІЙСЬКОВИЙ ПЕРЕКЛАД У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

MILITARY TRANSLATION IN THE STRUCTURE OF TRAINING FUTURE PHILOLOGISTS

Котлярів Д.М.,

*orcid.org/0000-0003-0386-9046**старший викладач кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

У статті досліджується вплив спеціалізованого курсу «Військовий переклад» на формування перекладацьких компетентностей усного послідовного перекладу та розвиток загальновійськової термінологічної бази у студентів магістратури факультету іноземних мов. Актуальність роботи зумовлена суттєвим зростанням ролі військової лексики в суспільно-політичному дискурсі після початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України та, відповідно, підвищенням попитом на фахових військових перекладачів. У дослідженні застосовано експериментальний метод із залученням контрольної та експериментальної груп, сформованих із студентів першого року магістратури з однаковою перекладацькою підготовкою та рівнем володіння англійською мовою B2–C1. Експериментальна група опрацювала курс «Військовий переклад» обсягом 24 аудиторні години, тоді як контрольна група навчалася за стандартною програмою. Оцінювання результатів усного послідовного перекладу здійснювалося за трьома критеріями: повнота й точність відтворення змісту, адекватність передачі загальновійськової термінології та якість презентації перекладу. Матеріалом випробування стали спеціально підготовлені україномовні тексти суспільно-політичної тематики з високочастотною військовою термінологією. Порівняльний аналіз результатів засвідчив статистично значущу перевагу експериментальної групи за всіма критеріями, зокрема у володінні військовою термінологією, що безпосередньо вплинуло на загальну якість перекладу. Отримані результати мають прикладне значення для модернізації навчальних планів перекладацьких спеціальностей, удосконалення методик формування термінологічної компетентності та підвищення готовності випускників до професійної діяльності в умовах актуальних безпекових викликів. Отримані дані підтверджують доцільність інтеграції курсу «Військовий переклад» у підготовку майбутніх перекладачів та окреслюють перспективи подальших досліджень у сфері методики навчання військового перекладу.

Ключові слова: військовий переклад, усний послідовний переклад, військова термінологія, перекладацькі компетентності, суспільно-політичний дискурс, експериментальне дослідження, підготовка перекладачів, англо-український переклад, військовий дискурс, методика навчання.

The article examines the impact of the specialized course "Military Translation" on the formation of translation competencies in consecutive interpreting and the development of a general military terminology base among master's students of the Faculty of Foreign Languages. The relevance of the work is due to the significant increase in the role of military vocabulary in socio-political discourse after the start of full-scale aggression by the Russian Federation against Ukraine and, accordingly, the increased demand for professional military translators. The study used an experimental method involving control and experimental groups formed from first-year master's students with the same translation training and B2–C1 level of English proficiency. The experimental group studied a 24-hour course on military translation, while the control group studied the standard program. The results of consecutive interpreting were assessed according to three criteria: completeness and accuracy of content reproduction, adequacy of general military terminology, and quality of presentation. The test material consisted of specially prepared Ukrainian-language texts on socio-political topics with high-frequency military terminology. A comparative analysis of the results showed a statistically significant advantage of the experimental group in all criteria, particularly in the mastery of military terminology, which directly affected the overall quality of the translation. The results obtained are of practical importance for the modernization of curricula for translation specialties, the improvement of methods for developing terminological competence, and increasing the readiness of graduates for professional activity in the context of current security challenges. The data obtained confirm the feasibility of integrating the course "Military Translation" into the training of future translators and outline prospects for further research in the field of military translation teaching methods.

Key words: military translation, consecutive interpreting, military terminology, translation competencies, socio-political discourse, experimental research, translator training, English-Ukrainian translation, military discourse, teaching methodology.

Вступ. Сучасні реалії агресії РФ проти України суттєво актуалізували потребу в якісному міжмовному посередництві у військовій сфері. Перекладачі дедалі частіше залучаються до роботи з військово-політичними, технічними та медійними текстами, що вимагає не лише

високого рівня володіння іноземними мовами, а й ґрунтовних знань військової термінології та специфіки військового дискурсу.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. У перекладознавчих дослідженнях останніх років спостерігається зростання уваги до військо-

вої термінології та специфіки її перекладу, що прямо пов'язано з агресією РФ проти України. Предметом активного наукового обговорення все частіше стають виклики, пов'язані з військовою сферою та перекладом відповідних текстів, як у письмовій, так і в усній комунікації.

Зокрема, розглядаються труднощі перекладу військових термінів англо- та німецькомовних медіатекстів [1, с. 20], підкреслюється значне зростання обсягу інформації у засобах масової інформації та необхідність адекватної передачі відповідної військової термінології для української аудиторії, що вказує на потребу якісної підготовки перекладачів у цій сфері.

Підкреслюється важливість розуміння та трансформації військової предметної сфери в умовах зміни комунікативних контекстів війни. Зокрема, аналізується структура сучасної військової термінології, обсяг і характер якої постійно зростає та змінюється, а також обговорюються способи її адекватного відтворення в перекладі з урахуванням культурних і контекстуальних чинників [2, с. 37].

Інші публікації підтверджують, що без глибокої предметної компетентності у військовій сфері перекладачі стикаються з серйозними труднощами: переклад військової термінології потребує не лише мовної та мовленнєвої компетентностей, а й розуміння предметних аспектів змісту, що ще раз підкреслює необхідність цілеспрямованої підготовки фахівців [10].

Крім того, ситуація з практичним застосуванням перекладу у військовому контексті привернула увагу медіа: європейські тренувальні місії відзначають нестачу компетентних перекладачів з достатнім запасом військової термінології, що ускладнює комунікацію під час спільних навчань [3].

Актуальність дослідження зумовлена зростанням потреби у кваліфікованих перекладачах, здатних працювати з військовою термінологією в умовах агресії РФ проти України. Наявні освітні програми з перекладу неповною мірою враховують специфіку військового дискурсу, що ускладнює професійну діяльність випускників. У зв'язку з цим обґрунтування введення курсу «Військовий переклад» є своєчасним і практично значущим.

Мета дослідження: визначити ступінь впливу перекладацького курсу з військового перекладу на розвиток перекладацьких навичок та вмінь усного послідовного перекладу, а також на розширення термінологічної бази слухачів курсу.

Завдання дослідження: (1) сформулювати гіпотезу дослідження; (2) визначити склад учас-

ників дослідження, що включає студентів, які пройшли курс військового перекладу (експериментальна група), та тих що його не проходили (контрольна група); (3) провести курс Військовий переклад в експериментальній групі; (4) визначити критерії оцінки якості усного послідовного перекладу учасників дослідження; (5) відібрати репрезентативну та частотну українськомовну термінологічну лексику військової тематики, необхідну для якісного усного послідовного перекладу англійською мовою відповідних текстів; (6) скласти 15 українськомовних текстів для тестування; (7) провести тестування; (8) скласти таблиці з результатами тестування; (9) проаналізувати отримані результати; (10) сформулювати попередні висновки щодо правомірності гіпотези дослідження; (11) окреслити перспективи подальших досліджень.

Основна частина.

Об'єкт дослідження: розвиток фахової компетентності перекладача у військовій сфері.

Предмет дослідження: вдосконалення навичок та вмінь усного послідовного перекладу англійською мовою з української, зокрема в аспекті розширення термінологічного запасу.

Хід дослідження.

В межах виконання **першого завдання**, було сформульовано гіпотезу та контргіпотезу дослідження.

Гіпотеза: З огляду на стрімке зростання обсягу військової термінології та розширення її номенклатури в інформаційно-аналітичних текстах з початку повномасштабної агресії РФ проти України, а також зростаючий попит на військових перекладачів, поточні освітні програми з підготовки перекладачів можуть потребувати негайного перегляду, а саме введення курсу *Військовий переклад*, оскільки обсяг загальновійськової термінології, передбачений існуючими перекладацькими курсами, може виявитись недостатнім для задовільного рівня перекладацької підготовки випускників факультету іноземних мов навіть у сфері суспільно-політичного перекладу, не кажучи вже про базову підготовку військових перекладачів.

Контргіпотеза: Незважаючи на стрімке зростання обсягу військової термінології та розширення її номенклатури в інформаційно-аналітичних текстах з початку повномасштабної агресії РФ проти України, а також зростаючий попит на військових перекладачів, поточні освітні програми з підготовки перекладачів можуть залишатись без змін, оскільки обсяг загальновійськової термінології, передбачений існуючими перекла-

дацькими курсами, може виявитись достатнім для задовільного рівня перекладацької підготовки випускників факультету іноземних мов у сфері суспільно-політичного та військового перекладу.

В процесі виконання другого завдання ми відібрали учасників експериментального дослідження. Ними стали студенти першого курсу магістратури факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Половина з них вивчали англійську мову як першу, половина – як другу, але обидві групи опанували однакову бакалаврську програму з перекладу. Було утворено дві групи, контрольна та експериментальна, по 15 осіб в кожній (по 5 чоловіків та 10 жінок у кожній групі віком від 21 до 22 років). До контрольної групи входили студенти, які не проходили курсу з військового перекладу, а до експериментальної – ті, хто протягом 24 аудиторних годин опрацьовували його. Володіння англійською мовою учасників обох груп відповідало рівням B2–C1 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [6]. Для забезпечення порівнюваності результатів контрольної й експериментальної груп, ми уважно зіставили характеристики учасників у кожній групі (стать, вік, спеціалізація, академічна успішність) та сформували відповідні перехресні пари.

Для виконання третього завдання в експериментальній групі було проведено курс з військового перекладу обсягом 24 аудиторних години та 66 годин самостійної роботи, змістом якого було засвоєння предметних знань і вдосконалення навичок та умінь усного та письмового перекладу у військовій сфері з наголосом на засвоєння військової термінології.

Під час вирішення четвертого завдання нами було обрано критерії оцінювання якості усного послідовного перекладу студентів. Вивчення спеціальної літератури [5; 7; 8; 9; 11] дозволило виділити три критерії оцінювання усного перекладу: ступінь збереження головного змісту тексту оригіналу в тексті перекладу, правильність мовного оформлення та зовнішнє враження (відсутність невмотивованих пауз, повторів, чіткість вимови, плавність та гучність мовлення тощо) [4, с. 304]. Враховуючи специфіку нашого дослідження, формулювання наших критеріїв виглядало так: (1) повнота передачі головної інформації тексту оригіналу; (2) правильність передачі військової термінології; (3) загальне враження (дикція, темп мовлення, впевненість, відсутність невмотивованих пауз тощо). Кожний критерій оцінювався за 100 відсотковою шкалою. Для більшої зручності оцінювання тексту перекладу за першим крите-

рієм (повнота та точність) кожен текст оригіналу було розділено на 10 речень. Таким чином, повнота і точність відтворення кожного речення англійською мовою оцінювалось за шкалою від 0 до 10 балів. Так само для зручності розрахунків за другим критерієм (військова термінологія) кількість термінів у кожному тексті оригіналу становила десять одиниць, а кожний правильно перекладений термін оцінювався у 10 балів. Оцінка за третім критерієм (загальне враження) коливається від 0 до 100 балів, де 0 – це відмова від перекладу, а 100 – чітке, плавне й гучне озвучення тексту перекладу без невмотивованих пауз, повторів, перефразувань тощо.

Для вирішення п'ятого завдання ми проаналізували оригінальні англословні та українськомовні тексти найпопулярніших новинних інтернет-видань (Українська Правда, Новинарня, ЛІГА.net, Суспільне Новини, УНІАН, BBC News Україна, NV.ua, The Kyiv Independent, Kyiv Post, The New York Times, Reuters Ukraine тощо) та відібрали 25 найчастотніших простих і складних термінів, а також термінологічних словосполучень з військової сфери, які склали **матеріал дослідження**. Аби не дискримінувати учасників, що не пройшли курсу з військового перекладу, ми відбирали лише найзагальніші терміни, що нерідко вживаються і в суспільно-політичних текстах про військові поставки країн-партнерів, втрати сторін або воєнні події в Україні, а отже відзначаються високою частотністю: *самохідна артилерійська установка, боєприпаси, штурмова гвинтівка, осколково-фугасний снаряд, бронетранспортер, легка протитанкова зброя, гаубиця, міномет, пускова установка, керована ракета, балістична ракета малої дальності, бронетанковий, вогнева міць, бойова машина піхоти, винищувач, штурмовик, бомбардувальник-ракетносі, ракета з тепловою головкою самонаведення, тактична ракета класу „повітря – поверхня”, зенітний ракетний комплекс, радіоелектронна протидія, наведення ракети, ракета-перехоплювач, оточення військ, просочування ворожих груп*.

Виконуючи шосте завдання, ми склали тексти українською мовою для їх подальшого використання у тестуванні студентів. Кожен із цих текстів містив 10 термінологічних одиниць зі списку військових термінів, перелічених вище. Приклад одного з таких текстів наведено далі (контрольні термінологічні одиниці пронумеровано цифрами від 1 до 10):

Війна Росії проти України залишається ключовим фактором безпеки в Європі та серйозним викликом для міжнародного порядку. Щоденні

бойові дії визначають не лише ситуацію на фронті, а й політичні рішення західних столиць. Попри постійні заяви Кремля про «контроль ситуації», реальні події свідчать про значні втрати російської армії в живій силі та техніці. Знищені самохідні артилерійські установки (1), склади з боєприпасами (2) та покинуті позиції стали звичними елементами новин з фронтів.

Українські Сили оборони, у свою чергу, демонструють зростаючу ефективність завдяки міжнародній військовій допомозі. Сучасний бронетранспортер (3) дозволяє швидко маневрувати під час контратак, а легка протитанкова зброя (4) відіграє ключову роль у стримуванні військ противника. На найбільш напружених ділянках фронту системно працюють гаубиці (5) та міномети (6), не даючи ворогу закріпитися на нових позиціях.

Окрему увагу військові експерти приділяють високоточним системам. Завдяки сучасним пусковим установкам (7) українська армія застосовує керовані ракети (8) для ураження командних пунктів у тилу. Водночас зенітні ракетні комплекси (9) надійно прикривають мирні міста, а комплекси радіоелектронної протидії (10) знижують можливості противника координувати атаки.

У ширшому політичному контексті війна доводить: підтримка України залишається стратегічно важливою для всієї Європи, тоді як агресія Росії веде лише до подальшої ізоляції та виснаження її ресурсів.

Як видно з цього прикладу, складність тексту (без урахування військової термінології) коливається на рівнях B2 – B2+ за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [посилання] і не повинна викликати труднощі у студентів, які сумлінно опрацювали попередні курси суспільно-політичного спрямування (наприклад, *Політичний переклад; Система державного управління США; Міжнародні організації* тощо). Як уже згадувалося, більшість запропонованих студентам військових термінів не входила до термінологічної бази вищезгаданих курсів, але вони стали невід'ємною частиною суспільно-політичного новинного дискурсу після початку повномасштабної війни в Україні. Оскільки прослуховування таких новин є невід'ємною частиною роботи студентів в межах будь-якого перекладацького курсу, припускалося, що вони неодноразово траплялися студентам під час виконання таких завдань.

При виконанні сьомого завдання студентами було запропоновано перекласти послідовно усі

15 текстів, які були заздалегідь озвучені спеціальною програмою із запрограмованою швидкістю 120–150 слів на хвилину та записані на електронному носії. За умовами тестування студенти прослуховували текст оригіналу, записуючи його перекладацьким скорописом, а потім відтворювали його максимально близько до тексту оригіналу, тобто зберігаючи його термінологію. У випадку виникнення проблем з передачею лексичних одиниць (включаючи терміни), студенти мали вирішувати їх способами, яких їх навчали у попередніх курсах (контекстуальна заміна, конкретизація, генералізація, описовий переклад, тощо).

Внаслідок виконання восьмого завдання, результати студентів було зведено у дві таблиці (Таблиця 1 і Таблиця 2), подані далі.

За підсумками порівняльного аналізу, передбаченого завданням дев'ятого, було виявлено перевагу експериментальної групи над контрольною за всіма критеріями. За критерієм 1 (повноти і точності) перевага експериментальної групи склала 15% (73% проти 58% відповідно). При цьому рівень експериментальної групи, хоча й знаходиться на відносно невисокому рівні, все ж перевищує нижню межу оцінки «добре» (70%), тоді як рівень контрольної групи лише незначною мірою перевищує нижню межу оцінки «задовільно» (50%). Ще більшою (22%) є перевага експериментальної групи за критерієм 2 (володіння військовою термінологією) – 75% проти 53% відповідно. Вірогідно, саме проблеми з передачею цієї термінології вплинули на якість презентації тексту перекладу (критерій 3), хоча розрив між показниками за цим критерієм був відносно невеликим (8%) – 74% проти 66% відповідно. Таким чином, різниця між середнім значенням механічно складених трьох критеріїв у двох групах складає 15% на користь експериментальної групи.

З іншого боку, зрозуміло, що питома вага згаданих критеріїв у загальній якості перекладу є неоднаковою: повнота передачі змісту є найголовнішим показником, далі йде мовна (термінологічна, у цьому випадку) правильність, і третім є зовнішнє враження. Використовуючи методику врівноваження цих критеріїв (критерій 1 – 70% загальної оцінки, критерій 2 – 20%, критерій 3 – 10%), запропоновану в інших дослідженнях [4, с. 304], можна вирахувати врівноважену оцінку кожної групи. Відповідно така оцінка експериментальної групи становить: $(73 \times 0,7) + (75 \times 0,2) + (74 \times 0,1) = 74$, тоді як контрольної: $(58 \times 0,7) + (53 \times 0,2) + (66 \times 0,1) = 54$. Таким чином, реальна різниця між двома групами зро-

Таблиця 1

Результати студентів експериментальної групи. Критерій 1 – повнота передачі головної інформації тексту оригіналу; критерій 2 – правильність передачі військової термінології; критерій 3 – загальне враження

Учасник №	Критерій 1 (%)	Критерій 2 (%)	Критерій 3 (%)	Середній %
1.	75	80	70	73
2.	70	75	80	73
3.	75	70	80	75
4.	65	70	70	67
5.	75	65	70	68
6.	75	60	60	65
7.	70	70	60	67
8.	75	75	70	73
9.	80	90	80	83
10.	65	85	70	70
11.	60	70	75	68
12.	70	74	80	73
13.	75	75	75	73
14.	75	80	80	78
15.	70	80	85	78
Середній %	73	75	74	74

Таблиця 2

Результати студентів контрольної групи. Критерій 1 – повнота передачі головної інформації тексту оригіналу; критерій 2 – правильність передачі військової термінології; критерій 3 – загальне враження

Учасник №	Критерій 1 (%)	Критерій 2 (%)	Критерій 3 (%)	Середній %
1.	58	65	65	65
2.	60	60	70	70
3.	58	55	75	67
4.	55	50	65	60
5.	60	50	75	65
6.	60	50	60	60
7.	60	55	60	62
8.	57	65	65	67
9.	60	60	70	65
10.	50	55	70	60
11.	60	40	65	55
12.	55	45	65	58
13.	55	40	60	53
14.	60	50	65	61
15.	60	60	65	66
Середній %	58	53	66	59

стає до 20% на користь експериментальної групи, що є достатньо вагомим свідченням про ефективність окремого курсу військового перекладу.

Висновки. Результати дослідження підтвердили гіпотезу, що обсяг загальновійськової термінологічної лексики, передбачений існуючими перекладацькими курсами суспільно-політичного спрямування, може виявитись недостатнім для успішної роботи випускників філологічного факультету у суспільно-політичній галузі. Причиною цього є збільшення частки загально-

військової термінології в суспільно-політичному дискурсі після початку повномасштабної агресії РФ проти України. Якщо до цього додати ще й інтенсивний розвиток військового перекладу та зростаючий попит на фахівців цієї сфери, введення спеціального курсу базового військового перекладу для студентів магістратури видається вкрай необхідним, не тільки для їхньої більшої конкурентоспроможності на ринку праці, а й для обороноспроможності всієї України. Дослідження засвідчило загальну ефективність

окремого курсу з військового перекладу як для розвитку фахової компетентності перекладача (зокрема у сфері усного послідовного перекладу) загалом, так і для засвоєнні актуальної на сьо-

годні військової термінології. Однак зміст такого курсу та методика його викладання потребують подальших розвідок, в чому і вбачаємо **перспективи** цього дослідження

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Редчиць Т., Кукушкін В. Труднощі військового перекладу на матеріалі медіатекстів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2024. № 31. С. 20–24. <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2024-31-4>
2. Рогач О., Тиводар А. Сучасна військова термінологія через призму перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. Вип 26(94). С. 37–41. [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26\(94\)-37-41](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26(94)-37-41)
3. Європейська правда. URL: www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/28/7168329/ (дата звернення: 21.12.2025)
4. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова книга, 2013. 376 с.
5. Capaldo S. An Apology for Consecutive Interpretation. *Meta*. 1980. Vol. 25.N 2. P. 244–248.
6. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. URL: <https://rm.coe.int/1680459f97> (Last accessed: 21.12.2025)
7. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam : Benjamins, 1995. 277 p.
8. House J. Quality of Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London : Routledge, 2001, p.197-200.
9. Hurtado A., Martinez Melis N. Assessment in Translation Studies. Research Needs. – *Meta*. 2002. Vol. XLVI. N2. P. 272–287.
10. Imomova S. Translation of Military Terms in Military Texts. *American Journal of Science and Learning for Development*. URL: <https://inter-publishing.com/index.php/AJSLD/article/view/3363> (Last accessed: 21.12.2025).
11. National Occupational Standards in Interpreting. London : CILT, National Centre for Languages, 2006. 40 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025